

МОРФОНЕМА І МОРФОНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ ПРИ СЛОВОТВОРЕННІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У цій студії проаналізовано поняття морфонеми в лінгвістичних дослідженнях ХХ ст. та подано її розгорнуту дефініцію, розглянуто основні особливості морфонологічних явищ, що супроводжують процес лексичної деривації, описано типи для української мови морфонологічні процеси – альтернацію, інтерфіксацію, інтерференцію, усичення, зміну акцентуації; визначено відмінності між альтернацією та інтерфіксацією, інтерференцією морфем і гаплогогією; доведено, що словотвірне переміщення наголосу не є однаковим для тотожних словотвірних типів, крім того, словотвірна рухомість наголосу не збігається зі словозмінною (формотвірною) рухомістю.

Ключові слова: морфонема; морфонологія; альтернація; інтерфіксація; інтерференція; усичення; зміна акцентуації.

У процесі творення слів морфемна структура слова зазнає певних модифікацій (у першу чергу, змінюється фонологічна структура морфем), напр.: при творенні інфінітива від субстантивної основи *друг-Ø* коренева морфема похідного дієслова зазнає змін: *друг-Ø* → *друж-и-ти*. Цією зміною є альтернація приголосних фонем /г/ : /ж/ на морфемному шві, зумовлена результатами першої палаталізації, що відбулася в середньопраслов'янський період. Подібні зміни відбуваються і при формотворенні: напр., форма дав. одн. іменника *рїчка* теж зазнає модифікацій (альтернацій) приголосних /к/ : /ц'/: *рїчка* – *рїци*; причиною цієї модифікації стала друга палаталізація задньобязикових. Таке явище, доволі поширене при словотворенні та формотворенні, доволі поширене в сучасній українській мові. Подібні процеси (і в першу чергу, альтернації фонем на морфемному шві) досліджує спеціальна лінгвістична галузь, яка називається морфонологією.

Морфонологія – це 1) розділ мовознавства, що вивчає фонологічну структуру морфем різних типів і використання фонологічних відмінностей у дериваційних і формотвірних цілях; 2) це субрівень мовної системи, що виступає проміжною ланкою між фонологією та морфологією, одиницею якого є морфонема.

Учення про морфонологію започатковано в ХІХ ст. у працях І. О. Бодуена де Куртене, а її всебічне обґрунтування здійснене представником Празького лінгвістичного гуртка М. С. Трубецьким, хоч деякі морфонологічні явища були описані ще в давньоіндійських граматиках (Паніні), тибетській граматиці традиції, у компаративних дослідженнях системи аблаута (чергування голосних у складі морфемі, у них голосні часто виступають у ролі внутрішньої флексії – С. П.) (Я. Грімм), працях молодогограматиків, О. Х. Востокова, Ф. де Соссюра й ін. [7, с. 479].

Мета цієї студії – дослідити морфонологічні процеси при словотворенні, характерні для сучасної української мови, виявити їхні особливості та з'ясувати відмінності, що існують між ними.

Отже, основною одиницею морфонології є морфонема. Цей термін утворено внаслідок гаплогогії (морф + фонема → морфофонема → морфонема), його вперше до наукового обігу було введено «польським лінгвістом Г. Улашим у 1927 р. у значенні фонемі в семасіолого-морфологічній функції і майже одночасно з М. С. Трубецьким, який убачав у морфемі морфемну проекцію фонемного чергування» [7, с. 479]. Треба сказати, що термін «морфонема» тривалий час у радянському мовознавстві не визнавали, «поняття ... після його появи зустрілося як фікція, за якою не стоїть жодна мовна реальність, і більшість мовознавців його не прийняла...» [9, с. 266]. І лише в 70–80-рр. ХХ ст. (майже через п'ятдесят років) з'являються перші праці, присвячені морфонології російської мови (В. Г. Чурганова «Очерк русской морфонологии», 1973; Н. Е. Ильина «Морфонология русского глагола в современном русском языке», 1980; В. Б. Касевич «Морфонология», 1986 тощо).

У науковій літературі досі немає однозначного погляду на морфонеми. Так, у різних джерелах **морфонема** – це:

1. Одиниця, яка відбиває єдність сильних і слабких фонем певного класу, що розглядається як елемент компонента реальної морфемі (морфа) [12, с. 35].
2. Дві або більше фонемі, які чергуються в аломорфах тієї самої морфемі відповідно до морфологічної структури мови [4, с. 141].
3. Елементарна одиниця морфонології, граничний елемент означувального морфемі [13, с. 315].
4. Ряд зумовлених акомодациєю морфонологічних явищ в мотивуючих словах і дериваторах, що формується в певній словотвірній позиції [5, с. 171].
5. Ряд фонем, що змінюють одна одну в межах тієї ж морфемі і представлені в її аломорфах [11, с. 378].
6. Ряд фонем однієї морфемі, які зумовлені положенням морфа в певній граматиці позиції. Напр.: <к//ч//ц'> (*рука* – *ручний* – *руці*) [1, с. 94].
7. Ряд фонем, що чергуються в морфах однієї морфемі [7, с. 479].

З вищезазначеного випливає, що **морфонема** – це елементарна одиниця морфологічного субрівня мови, що знаходиться на межі фонологічного і морфемного ярусів, яка виявляється в похідних словах або формах того самого слова як аломорф, зумовлена еволюційними процесами у фонологічній та морфологічній системах мови, тобто є результатом давніх фонетичних процесів, що в сучасній мові закріплені як альтернативі голосних і приголосних фонем.

На межі твірної основи та словотвірної афікса можливі не всі сполучення фонем. Досить часто приєднання словотвірних афіксів до твірної основи викликає різноманітні морфологічні перетворення: 1) альтернативу (чергування) фонем; 2) інтерфіксацію, або появу звукової прокладки (інтерфікса); 3) інтерференцію морфем (дифузю, накладання, аплікацію); 4) усичення твірної основи, 5) зміну акцентуації (переміщення наголосу) в похідному слові порівняно з твірним. Унаслідок цього відбувається взаємоприсотування твірної основи і словотвірної засоби.

Морфологічні явища при словотворенні мають такі основні особливості: 1) не порушують смислову відношеність між твірним та похідним словами; 2) використовуються не в усіх похідних словах; 3) переміщення наголосу в межах словотвірної пари в процесі словотворення рівною мірою стосується як дериватології, так і морфології; 4) найчастіше альтернативі виникають на шві кореневої та суфіксальної морфемі, причому перша здебільшого закінчується на приголосний, тобто корінь твірного слова є закритим; 5) унаслідок згаданих вище процесів змінюється фонемний склад слова; 6) усі морфологічні явища поділяються на продуктивні й непродуктивні залежно від частотності їхньої реалізації в мові; 7) один морфологічний процес може бути використаний незалежно від іншого або в комбінації з іншим; 8) жодне морфологічне явище не використовується без словотвірної засоби (афікса).

1. Альтернатива. При творенні слів на межі твірної основи та словотвірної форманта (найчастіше – суфікса) відбуваються позиційні зміни як приголосних, так і голосних фонем (найчастіше – у кореневій морфемі), зумовлені давніми фонетичними процесами, як-то: перехідними палаталізаціями задньоязикових, змінами приголосних у сполученні з постконсонантним *j, давніми якісно-кількісними чергуваннями голосних (переважно в дієслівних коренях), змінами, зумовленими занепадом і вокалізацією редукованих тощо, напр.: *сваха* → *свашин* /x:ш/ (результат першої палаталізації), *ходити* → *виходжений* /д:дж/ (результат сполучення проривного *d з постконсонантним *j), *сухий* → *сохнути* /о:у/ (результат давнього якісного чергування *оц // *ї), *кров* – *кривавий* /о:и/ (результат вокалізації редукованого в сильній і його занепад у слабкій позиції) та ін.

Альтернатива, або чергування, – це парадигматичне відношення між однорідними одиницями мови (одиницями одного рівня), здатними замінити одна одну в складі більших одиниць, що відбувається за певних умов. Альтернативі перш за все притаманні одиницям фонетико-фонологічного рівня мови – звукам і фонемам [13, с. 580].

Приголосні фонемі, що знаходяться в кінці твірної основи, пристосовуються до початкових фонем слово-

твірних афіксів. Для українського словотворення найбільш характерними є чергування на межі морфем, а саме, префікса і суфікса. Як слушно зауважує О. А. Земська, «ці чергування поширюються на приголосні фонемі і мають регресивний напрямок, іншими словами, попередній морф (суфіксальний) викликає зміни в попередньому (основному)» [6, с. 82–83]. Чергування фонем відбувається не тільки на межі морфем, а й у середині кореня. І в цьому разі чергування викликане фонемною будовою сусідніх морфем і являє собою результат їхнього взаємоприсотування.

2. Інтерфіксація полягає в тому, що між двома морфемами в процесі словотворення з'являється звукова прокладка, яка характеризується відсутністю значення (тобто є асемантомою), що усуває сполучення фонем, заборонені законами морфології або непритаманні морфемній структурі слова в сучасній українській мові. Такі звукові прокладки можуть з'являтися в слові за аналогією, вони в ньому виконують суто єднальну функцію, напр.: *шоце* + **-н-** → *шоце-н-ий*; *Африк-а* + **-ськ-** → *африк-ан-ськ-ий*; *Ялт-а* + **-ець-** → *ялт-ан-ець*.

Інтерфіксація не є способом словотворення, це лише одне з морфологічних явищ, аналогічних за функцією чергуванню.

У мовознавстві побутує погляд, що подібні прокладки входять до структури суфікса, таким чином ускладнюючи його (т. зв. «складні суфікси»), проте їх не можна вважати ані різновидом суфікса, ані власне суфіксом, оскільки ці звукові прокладки позбавлені однієї, але найважливішої ознаки морфемі: вони не виражають, на відміну від суфіксів, елемента чи то лексичного (дериваційного), чи то граматичного значення. Функція інтерфікса суто конститутивна (будівельна), тоді як суфікси та інші афікси мають певне семантичне навантаження. О. А. Земська з цього приводу зазначає: «Ставлячи інтерфікси в один ряд із суфіксальними і префіксальними морфемами, ми порушуємо визначення морфемі як найменшого значущого елемента в складі слова. Зарахування інтерфіксів до числа морфем призвело б до того, що терміном «морфема» стали б називатися явища функціонально відмінні: семантичні частини слова й асемантичні прокладки» [8, с. 175].

Асемантичність інтерфікса в структурі слова доводиться наявністю тотожних за значенням похідних утворень як з інтерфіксами, так і без них, пор.: *шоце* + **-н-** → *шоце-н-ий* і *брат-Ø* + **-н-** → *брат-н-ий*; *Африк-а* + **-ськ-** → *африк-ан-ськ-ий* і *Тул-а* + **-ськ-** → *туль-ськ-ий*; *Ялт-а* + **-ець-** → *ялт-ан-ець* і *Харків-Ø* + **-ець-** → *харків-ець*.

Між альтернативою та інтерфіксацією як морфологічними явищами є суттєві відмінності, які виявляються в тому, що:

1. Альтернатива фонем – явище регулярне; інтерфіксація, як правило, нерегулярне.

2. Альтернативі фонем передбачувані й відбуваються в строго визначених позиціях; інтерфіксація не є строго обов'язковою та неминучою.

3. При інтерфіксації іноді допускається варіювання звукових прокладок (напр., інтерфікси **-ан-** та **-ин-** при творенні похідних від географічних назв), а при альтернативі це неможливо.

4. Інтерфіксація зазвичай відбувається за аналогією (пор.: Чилі → чилі-**н**-ізм та Аргентин-а → аргентин-ізм; у першому похідному **-н-** – це інтерфікс, ужитий за аналогією до другого похідного слова, де **-н-** – частина кореня), тоді як чергування відбуваються за правилами (або альтернативними моделями).

3. Інтерференція, або накладання, – це морфологічне явище при словотворенні, сутність якого полягає в тому, що в складі похідного слова відбувається поєднання тотожних кінцевих фонем морфеми твірного слова й початкових фонем морфеми похідного слова, іншими словами, коли твірна основа й словотвірний формант, що приєднується до неї, мають однаковий звуковий склад, напр.: Смоленськ + **-ськ-** → смолен(**ськ**)ський → смолен-**ськ**-ий (на суфікс **-ськ-** твірної основи накладається словотвірний формант (суфікс) **-ськ-** в похідному слові); таксі + **-ист-** → такс(**і**)ист → такс-**ист** (на кінцевий голосний **-і-** твірної основи накладається суфікс **-ист-** похідного слова). У науковій літературі, присвяченій проблемам дериватології, трапляються й інші назви, як-то: *дифузія, аплікація*.

Інтерференція морфем відбувається при творенні всіх повнозначних частин мови – іменників, прикметників, дієслів, прислівників, напр.: вишн-я + **-няк-** → вишн(н)няк → вишн-няк (пор.: лоз-а + **-няк-** → лоз-няк); Донецьк + **-цьк-** → доне(**цьк**)цький → донецький (пор.: козак + **-цьк-** → козацьк-ий); грузн-ий + **-ну-** → грузн(н)нути → грузнути (пор.: сух-ий + **-ну-** → сохнути) тощо.

Інтерференція морфем – це особливий різновид гаплогії (тобто зникнення одного з двох однакових складів, які розташовані поруч у слові). О. А. Земська зазначає: «Словотвірна гаплогія розглядається мовознавцями як один з видів пристосування морфем на межі морфем. Доцільність уведення спеціального терміна для називання цього явища диктується тим, що гаплогію прийнято розглядати як явище фонетичне. Накладання морфем – явище морфологічне, що реалізується за певних морфологічних умов – на морфемному шві. Крім того, накладання морфем може стосуватися не лише складів» [8, с. 183–184].

4. Усічення. При творенні слів на межі твірної основи і словотвірного форманта виникають фонемні сполучення, не притаманні українській мові або тому чи іншому словотвірному типові, не відповідають нормам дистрибуції фонем на морфемних швах. Це тягне за собою те, що кінець твірної основи усікається, тобто зникає одна якась фонема (голосна чи приголосна) або різноманітні фонемні сполучення.

Усічення, або елізія, – це морфологічний процес, що відбувається в процесі словотвірного акту, внаслідок якого твірна основа не повністю репрезентується в похідному слові, а постає в скороченому вигляді, тобто складається з меншої кількості фонем, і, як правило, найчастіше відбувається при афіксації, напр.: *актуальн-ий* → *актуал'-ізува-ти* (замість *актуал(ьн)ізувати*), *піаніно* → *піаніст* (замість *піан(іно)іст*). Усічення спостерігається також у процесі творення складних слів, і йому, як правило, підлягає перша твірна основа, напр.: *англійськ-ий* + *українськ-ий* → *англо-український* (замість *англ(ійськ)о-український*).

Усічення як морфологічний процес спостерігається при творенні похідних слів:

1. Від субстантивних основ:

а) усікається кінцевий голосний основ невідмінюваних іменників: *кенгуру* + **-ен-** → *кенгур-ен-я*, *резюме* + **-ува-** → *резюме-ува-ти*;

б) усікається кінцевий суфікс або субморф відмінюваного слова: *качк-а* + **-ен-** → *кач-ен-я*, *вulgарн-ий* + **-изм-** → *вulgар-изм*;

2. Від ад'єктивних основ усікається, як правило, кінцевий суфікс: *солодк-ий* + **-ощ-** → *солод-ощ-і*, *зарубіжнa література* + **-к-** → *зарубіж-к-а*.

3. Від дієслів усікається суфікс (тематичний голосний) дієслівної основи: *чаклува-ти* + **-ун-** → *чакл-ун*; *стриба-ти* + **-ун-** → *стриб-ун* та ін.

5. Зміна акцентуації. Наголос – це виділення яким-небудь акустичним засобом тієї чи іншої одиниці в системі однорідних послідовних одиниць: складу у фонетичному слові, слова у складі синтагми тощо. В українській мові наголос динамічний. Він, як відомо, оформлює слово.

У сучасній українській мові наголос у синтагматичному плані характеризується різномісністю (нефіксованістю), тобто він може припадати на будь-який склад і на будь-яку морфему. «У парадигматичному плані, – пише В. М. Винницький, – основна функція наголосу полягає в тім, що він виступає засобом упорядкування парадигми слова, і з другого боку – засобом протиставлення, розрізнення граматичних класів слів» [2, с. 24]. З останнього випливає те, що наголос може бути рухомим і нерухомим у межах словозмінної парадигми. Проте це твердження можна застосувати і в дериваційному аспекті: наголос у процесі словотвірного акту може переміщатися з однієї морфеми на іншу (рухомий наголос) або залишатися на тій самій морфемі (нерухомий наголос). Як морфологічне явище, нас цікавить саме рухомий наголос, тобто такий, що змінює своє положення в слові у процесі словотворення, переміщуючись з однієї морфеми на іншу.

Акцентуація – це:

1) система типів наголошення того чи іншого лексико-граматичного класу слів, що властиві конкретній мові. Як уже зазначалося, в українській мові акцентованими можуть бути з фонетичного погляду склади, а з морфологічного – морфеми;

2) те саме, що і наголос.

Зміна акцентуації – це морфологічне явище, що полягає в зміні місця наголосу в процесі словотворення: його переміщення з однієї морфеми твірного слова на іншу морфему похідного слова, напр.: *добрій* → *добротá*, *чистий* → *чистотá* (R → F)¹; *молодій* → *мóлодість*, *старій* → *стáрість* (F → R); *слухати* → *слухáч*, *діяти* → *діjáч* (R → S); *перекáзувати* → *перéказ*, *пересні́увати* → *перéспів* (R → P); *новій* → *зáново*, *молодій* → *зáмолóду* (F → P) та багато ін. Зміна акцентуації може виступати як самостійним засобом, що супроводжує акт словотворення, так і допоміжним, який поєднується з

¹ P – префіксальний наголос; R – кореневий наголос; S – суфіксальний наголос; F – флексійний наголос; I – інтерфіксальний наголос.

іншим морфонологічним засобом (альтернацією, інтерфіксацією, інтерференцією, усіченням), напр.: *крі́га* → *крижа́ний* (/г:ж/ + R → F : альтернація + зміна акцентуації), *Аме́рика* → *америка́нський (-ан- + R → I : інтерфіксація + зміна акцентуації)*, *ви́шня* → *ви́шній* (-н- ≈ -няк- + R → S : інтерференція + зміна акцентуації), *земля́* → *підзе́мний* (зем(л) + F → R : усічення + зміна акцентуації). Зміна акцентуації як морфонологічне явище притаманна всім повнозначним частинам мови – іменникам, прикметникам, дієсловом, прислівникам.

Таким чином, здатність українського наголосу до рухомості дає підстави використовувати його як словотвірний засіб. У зв'язку з цим не можна повністю погодитися з думкою О. М. Тихонова, що «наголос не є самостійним словотвірним засобом. Він зазвичай виступає лише як один із компонентів форманта, входить до формальної характеристики словотвірного типу» [10, с. 103]. У більшості випадків так і є, але наголос може виступати як самостійний формант, становлячи таким чином окремий різновид деривації (способу словотворення), напр.: *а́тлас* – *атла́с*, *білі́зна* – *білизна́*, *при́клад* – *прикла́д* тощо [3, с. 12–22; 1, с. 22].

Однакове словотвірне переміщення наголосу спостерігається не в усіх утвореннях, що належать до одного словотвірного типу, воно може охоплювати лише частину похідних слів, інші похідні слова засвідчують іншу акцентно-дериваційну модель (належать до іншого акцентно-дериваційного типу),

напр.: *до́брый* → *доброта́*, *чи́стый* → *чистота́* (R → F), але *ще́дрый* → *щедрота́* (R → S) і *німі́й* → *німота́* (F → S).

Отже, у сучасній українській мові процес лексичної деривації може супроводжуватися різними морфонологічними явищами – альтернаціями голосних і приголосних, інтерфіксацією, інтерференцією морфем, усіченням твірної основи, зміною акцентуації. Ці явища характеризуються різним ступенем продуктивності: одні з них – більш продуктивні (альтернації, зміна акцентуації), інші – менш продуктивні. Крім того, акт деривації може супроводжуватися (чи не супроводжуватися зовсім) одним морфонологічним явищем або кількома одночасно, при цьому всі вони мають певні особливості.

Між альтернацією та інтерфіксацією є значні відмінності, так само не є тотожними поняття інтерференції морфем і фонетичної гаплогії. Зміна акцентуації як морфонологічне явище спостерігається як при словозміні, так і при словотворенні, при цьому одне й те саме похідне слово з погляду лексичної деривації і формотворення може бути по-різному схарактеризовано в плані його акцентуації. Ця розбіжність між нерухомим наголосом словоформ лексеми в межах словозмінної парадигми і рухомим наголосом у межах словотвірної пари може пояснюватися різними чинниками, наприклад, законом акцентної аналогії та вирівнюванням наголосу в межах слів, належних до одного словотвірного типу, відтягуванням наголосу на «акцентно сильні» морфемі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакарюк Л. О. Український словотвір у термінах : [словник-довідник] / Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо. – Тернопіль : Джура, 2007. – 260 с.
2. Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток : [монографія] / В. М. Винницький. – Львів : Біблос, 2002. – 578 с.
3. Винницький В. М. Про акцентуаційний спосіб словотворення / В. М. Винницький // Мовознавство, 2007. – № 3. – С. 12–22.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : [навчальний посібник] / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – 207 с.
6. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование : [учебное пособие] / Е. А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
8. Современный русский язык : [учебник] / В. А. Белошапкова, Е. А. Земская, И. Г. Милославский, М. В. Панов ; Под ред. проф. В. А. Белошапковой. – М. : Высшая школа, 1981. – 560 с.
9. Сучасна українська літературна мова: У 5-ти т. : [монографія] / За ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1969. – Т. 1. – Фонетика – 436 с.
10. Тихонов А. Н. Современный русский язык: Морфеміка. Словообразование. Морфология : [учебник] / А. Н. Тихонов. – М. : Цитадель-трейд, 2002. – 464 с.
11. Українська мова : Енциклопедія / Ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
12. Чурганова В. Г. Очерк русской морфонологии : [монографія] / В. Г. Чурганова. – М. : Наука, 1973. – 239 с.
13. Языкознание : Большой энциклопедический словарь / Ред. колл.: В. Н. Ярцева (гл. ред.), Н. Д. Арутюнова, В. А. Виноградов и др. – 2-е изд. – М. : Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1998. – 685 с.

С. С. Пономаренко,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

МОРФОНЕМА И МОРФОНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ ПРИ СЛОВООБРАЗОВАНИИ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье проанализировано понятие морфемы в лингвистических исследованиях XX в., а также дано её развёрнутое определение, рассмотрены основные особенности морфонологических явлений, сопровождающих процесс лексической

деривації. Описані типові для українського мови морфологічні процеси – альтернатива, інтерфіксація, інтерференція, усечення, зміна акцентуації. Визначені відмінності між альтернативою та інтерфіксацією, інтерференцією морфем та гаплогією. Крім того, доведено, що словообразовательне переміщення ударення не є однаковою для тождественних словообразовательних типів, крім того словообразовательна подвижність ударення не збігається з словоизменительною (формообразующою) подвижністю.

Ключові слова: морфонема; морфологія; альтернатива; інтерфіксація; інтерференція; усечення; зміна акцентуації.

S. Ponomarenko,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

PECULIARITY OF MORPHOPHONOLOGICAL PHENOMENA IN LEXICAL DERIVATION IN UKRAINIAN

In this article the notion of morphophoneme in different linguistic studies of 20th century is analyzed. Its detailed definition is also presented here. The research also focuses on basic morphophonemic phenomena, which support the process of lexical derivation. Typical for the Ukrainian language morphophonological processes are described. Among them are alternation, interfixation, interference, elision, and accent change. Differences between alternation and interfixation, morpheme interference and haplology are presented. The paper confirms that the stress change during the derivation depends on derivative types. Besides, stress mobility in inflexion and derivation does not coincide.

Keywords: morphophoneme; morphophonology; alternation; interfixation; interference; elision; accent change.